

Επιστημονική συνάντηση

ΑΝΤΙ ΓΡΑΦΟΝΤΑΣ (Σ)ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

Ιστορίες
αντιγραφής
και έμπνευσης

Scientific meeting

COPYING (IN) THE PAST

Imitation
and inspiration
stories

Επιμέλεια
Αγγελική Κουκουβού
Edited by
Angeliki Koukounou

Θεσσαλονίκη 2023 | Thessaloniki 2023

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Πολιτισμού
HELLENIC REPUBLIC
Ministry of Culture

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ
ΜΟΥΣΕΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ARCHAEOLOGICAL
MUSEUM
OF THESSALONIKI

Επιμέλεια
Αγγελική Κουκουβού
Edited by
Angeliki Koukounou

Σχεδιασμός - γραφιστική επιμέλεια
Ρωξάνη Βλαχοπούλου
Layout - Graphic Design
Vlachorouli Roxanne

Εκτύπωση
ΚΕΘΕΑ ΣΧΗΜΑ+ΧΡΩΜΑ
Printed by
KETHEA SCHEMA+CHROMA

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται από τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και από τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη, η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή οποιοδήποτε μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση, και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό, σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

The present work of intellectual property is protected by the provisions of Greek law (N 2121/1993, as it has been modified and is in effect today) and by the international conventions on intellectual property rights. Any manner, means (electronic, mechanic or other) or form of copy, photocopy, reproduction, lease or loan, translation, adaptation, or redistribution to the public, and the exploitation of the whole or part of this work in general, is strictly prohibited without prior permission in writing form from the publisher.

Έκδοση Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης αρ. 53
Archaeological Museum of Thessaloniki, publication no. 53
© 2023 ΥΠΠΟ - Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης
© 2023 Ministry of Culture - Archaeological Museum of Thessaloniki

Θεσσαλονίκη | Thessaloniki 2023

ISBN: 978-960-9621-49-6

Αντιγράφοντας (σ)το παρελθόν

Ιστορίες αντιγραφής και έμπνευσης

Πρακτικά επιστημονικής συνάντησης
Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης
8 Νοεμβρίου 2019

Επιμέλεια
Αγγελική Κουκουβού

Copying (in) the past

Imitation and inspiration stories

Scientific meeting proceedings
Archaeological Museum of Thessaloniki
8 November 2019

Edited by
Angeliki Koukounou

Θεσσαλονίκη | Thessaloniki 2023

Αντιγράφοντας (σ)το παρελθόν

Ιστορίες αντιγραφής και έμπνευσης

Πρακτικά επιστημονικής συνάντησης
Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης
8 Νοεμβρίου 2019

Επιστημονική Επιτροπή

Ευαγγελία Στεφανή, Δρ αρχαιολόγος, διευθύντρια ΑΜΘ
Αγγελική Κουκουβού, Δρ αρχαιολόγος ΑΜΘ

Οργανωτική Επιτροπή

Μερόπη Ζιωγάνη, αρχαιολόγος ΑΜΘ
Κατερίνα Μπεχτσή, αρχαιολόγος ΑΜΘ
Εύη Παπαδοπούλου, Δρ αρχαιολόγος ΑΜΘ
Ρωξάνη Βλαχοπούλου, γραφίστρια ΑΜΘ
Αγγελική Μονέδα, Δρ ηλεκτρολόγος μηχανικός & μηχανικός Η/Μ ΑΜΘ
Θωμάς Λιόλιος, οικονομολόγος ΑΜΘ
Χριστίνα Γουδελή, διοικητικός υπάλληλος ΑΜΘ
Τρύφων Αβραμίκας, ηλεκτρολόγος ΑΜΘ
Στέλιος Καραμπίκας, αρχιτεχνίτης ΑΜΘ

σύνθεση εξωφύλλου: κεφαλή νέου στον τύπο του Μεγάλου Αλεξάνδρου,
ΜΘ 22117 Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης

Προλογικό σημείωμα

Στις 8 Νοεμβρίου 2019, λίγο πριν η έκθεση «Αντιγράφοντας (σ)το παρελθόν. Ιστορίες αντιγραφής και έμπνευσης» κλείσει τον κύκλο της, οργανώθηκε η ομότιτλη ημερίδα, τα πρακτικά της οποίας συνθέτουν τον παρόντα τόμο. Η επιστημονική αυτή συνάντηση σχεδιάστηκε με στόχο να αποτελέσει έναν ουσιαστικό επίλογο της έκθεσης και ήταν μία από τις παράλληλες δράσεις που κατά παράδοση το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης αναλαμβάνει ως δέσμευση στις εκθεσιακές του διοργανώσεις, θεωρώντας ότι μαζί με την έκδοση του συνοδευτικού καταλόγου συνιστούν σημαντικές επιστημονικές παρακαταθήκες.

Η έκθεση, που κέρδισε τις εντυπώσεις των επισκεπτών με την πρωτότυπη θεματική της, ήταν η κεντρική δράση του μουσείου για τον εορτασμό του Ευρωπαϊκού Έτους Πολιτιστικής Κληρονομιάς 2018. Η διοργάνωση της, όπως και η έκδοση του καταλόγου στα ελληνικά και αγγλικά, προσέφερε μεγάλη ικανοποίηση σε όλους τους συμμετέχοντες, και αυτό οφείλεται κυρίως στην ανταπόκριση των επισκεπτών, ειδικών και μη, στα θετικά τους σχόλια και τις παρατηρήσεις που προσέφεραν μια σημαντική ανατροφοδότηση για τη μουσειακή εμπειρία που προσφέρει το Μουσείο.

Το θέμα της έκθεσης και της ημερίδας που διοργανώθηκε είναι ουσιαστικά ανεξάντλητο, μια εξερεύνηση στις πολλαπλές όψεις της αντιγραφής και της έμπνευσης που προσέφερε και συνεχίζει να προσφέρει η ελληνική αρχαιότητα στο πλαίσιο της καλλιτεχνικής δημιουργίας -και όχι μόνο- στο παρελθόν και το παρόν.

Έχοντας συναίσθηση ότι ήταν μια έκθεση απαιτητική που εξέταζε έννοιες σύνθετες και δύσκολες στη μουσειακή διαπραγμάτευση, χρησιμοποιήσαμε το μέρος αντί του όλου, εξ' ου και ο υπότιτλος μας: ιστορίες αντιγραφής και έμπνευσης. Ο όρος 'ιστορίες' δεν χρησιμοποιήθηκε τυχαία, ούτε γιατί είναι σήμερα ένας από τους πιο πολυχρησιμοποιημένους όρους σε πάρα πολλά πεδία. Αποδίδει ακριβώς την αναπόφευκτη επιλεκτική χρήση κάποιων αντικειμένων από τις συλλογές μας, αλλά και από αυτές των συνεργαζόμενων φορέων, που μας αφηγούνται ενδιαφέρουσες ιστορίες, πολύ διαφορετικές μεταξύ τους, ιστορίες του παρελθόντος, του απώτερου, του πρόσφατου, αλλά και του παρόντος. Τα αντικείμενα που επιλέχτηκαν είχαν ως κοινό στοιχείο τη διαφορετική οπτική γωνία που προσέφεραν στην έννοια της αντιγραφής, των αμέτρητων σε ποικιλία όψεων που μπορεί αυτή να πάρει, και των χρήσεων που μπορεί να έχει. Από την άλλη, επιχειρήσαμε να εξερευνήσουμε το αποτύπωμα των αρχαίων ελληνικών τέχνηρων στην

καλλιτεχνική ευρωπαϊκή ιστορία και στη διαμόρφωση ενός συλλογικού εικαστικού λεξιλογίου, και αυτό όχι μόνο μέσα από τα έργα τέχνης, αλλά και από τα αντίγραφα, τις αναπαραστάσεις, τα τουριστικά σουβενίρ.

Οι θεματικές της συνάντησης ακολούθησαν τους άξονες και τις ενότητες της έκθεσης, έτσι ώστε έκθεση και ημερίδα να βρίσκονται σε αλληλοτροφοδότηση και αλληλεπίδραση. Εξαιρεση αποτέλεσε η τελευταία θεματική της ημερίδας, πρόταση του καθηγητή René Treuil, μια ευπρόσδεκτη συμπλήρωση που δίνει μία ακόμη εξαιρετικά ενδιαφέρουσα προσέγγιση στο ζήτημα της αντιγραφής: αυτής του παρόντος στην ερμηνεία του παρελθόντος. Αναλυτικότερα, στην ημερίδα παρουσιάστηκαν συνολικά δεκατρείς επιστημονικές συμβολές ενταγμένες στις ακόλουθες πέντε θεματικές:

I. Αντιγράφοντας στο παρελθόν. Στην ενότητα αυτή εξετάζονται ζητήματα αντιγραφής κατά την αρχαιότητα, στους τομείς της κεραμικής και της γλυπτικής, από τη σκοπιά των τοπικών εργαστηρίων που μιμούνται δημοφιλείς κεραμικές κατηγορίες, αλλά και από αυτήν της τεράστιας επιτυχίας και διάδοσης συγκεκριμένων αγαλαματικών τύπων που κυριάρχησαν για αιώνες.

II. Εμπνέοντας τη νεότερη τέχνη. Στη συγκεκριμένη θεματική ερευνάται η επίδραση που άσκησε η ελληνική αρχαιότητα στη δυτική τέχνη και η συνάντηση –με διαφορετικό τρόπο κάθε φορά– εμβληματικών Ελλήνων και ξένων καλλιτεχνών με τα αρχαία τέχνηρα, ενώ ιδιαίτερο βάρος δίνεται στις νοσηματοδοτήσεις και τα ιδεολογικά συμπραζόμενα των εκάστοτε επιλογών.

III. Αντιγράφοντας το παρελθόν. Εδώ εξετάζεται το φαινόμενο των αντιγράφων των αρχαίων έργων τέχνης αλλά και των αναπαραστάσεων και ανασυνθέσεων του αρχαίου περιβάλλοντος από την εκπαιδευτική και οικονομική τους διάσταση, αλλά και από την άποψη της επίδρασης που άσκησαν στην πρόσληψη της αρχαιότητας από το κοινό.

IV. Αναγνωρίζοντας τα κίβδηλα. Οι μελέτες προσεγγίζουν μέσω συγκεκριμένων παραδειγμάτων ακανθώδη θέματα, όπως αυτά της ταυτοποίησης πλαστών αντικειμένων, της κιβδηλείας και παραχάραξης, αλλά και της σχέσης δημοφιλίας, αγοραστικής αξίας και πλαστογράφησης.

V. Αντιγράφοντας (σ)το παρόν. Μια μελέτη που προσεγγίζει θεωρητικά το φαινόμενο της χρήσης στερεοτύπων στην εικόνα που έχουμε διαμορφώσει για το αρχαίο παρελθόν αλλά και της μίμησης του παρόντος στην ερμηνευτική προσέγγιση του παρελθόντος.

Συμπερασματικά, η ημερίδα στάθηκε η ευκαιρία να ρίξουμε μια πιο διεισδυτική ματιά σε ζητήματα που έθιγε η έκθεση, προάγοντας μια παραγωγική συζήτηση γύρω από σύνθετα και εξαιρετικά ενδιαφέροντα ζητήματα.

Η ιδέα της συνάντησης αυτής ανήκε στη διευθύντρια του Μουσείου εκείνη την εποχή, την πολυαγαπημένη και πρόωρα χαμένη Λιάνα Στεφανή, η οποία είχε τον γενικό συντονισμό και επικοινωνήσε προσωπικά με τους συμμετέχοντες για τη διαμόρφωση του προγράμματος της ημερίδας. Το Τμήμα Εκθέσεων, Επικοινωνίας και Εκπαίδευσης, σε γόνιμη συνεργασία και με τα άλλα τμήματα του μουσείου, ανέλαβε τη διοργάνωση, στην οποία συμμετείχε, ο καθένας από τη δική του θέση, μια ομάδα από τους ανθρώπους του Μουσείου που αναφέρονται αλφαβητικά, ως ελάχιστη ανταπόδοση για τις ιδέες, τον ενθουσιασμό, την αφοσίωση και τη συνέπειά τους: Τρύφων Αβραμίκας, Ρωξάνη Βλαχοπούλου, Χριστίνα Γουδελή, Μερόπη Ζιωγάνα, Στέλιος Καραμπίκας, Θωμάς Λιόλιος, Αγγελική Μονέδα, Κατερίνα Μπεχτοσή και Ευανθία Παπαδοπούλου. Τους ευχαριστώ όλους θερμά, όπως και το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης και την ομάδα φοιτητών του που εργάστηκε στη Γραμματεία και στην αίθουσα για την υποστήριξη της συνάντησης. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω επίσης σε όλες και όλους, αρχαιολόγους, μουσειολόγους, νομισματολόγους και ιστορικούς της τέχνης, που ανταποκρίθηκαν πρόθυμα στο κάλεσμα, συμμετείχαν στην ημερίδα και συνέβαλαν με το πνευματικό τους έργο στην προσπάθειά μας.

Η οργάνωση της επιστημονικής συνάντησης και η έκδοση των πρακτικών της υποστηρίχτηκε οικονομικά από το Υπουργείο Πολιτισμού το οποίο ευχαριστούμε θερμά, ενώ ιδιαίτερα οφείλω να σταθώ στην πάντοτε αμέριστη βοήθεια του Συνδέσμου των Φίλων του Αρχαιολογικού Μουσείου Θεσσαλονίκης.

Η επιμελήτρια του τόμου
Αγγελική Κουκουβού

Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης
Προϊσταμένη Τμήματος Εκθέσεων, Επικοινωνίας και Εκπαίδευσης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝΤΑΣ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

12

Νίκος Ακαμάτης

Μιμήσεις αττικών ερυθρόμορφων αγγείων στον βορειοελλαδικό χώρο: η περίπτωση του εργαστηρίου της Πέλλας

28

Αγγελική Κουκουβού

Αυθεντικότητα, απομίμηση και επανάληψη. Κατασκευάζοντας ταυτότητες στον ρωμαϊκό κόσμο

II. ΕΜΠΝΕΟΝΤΑΣ ΤΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΤΕΧΝΗ

52

Βασιλική Χρυσοβιτσάνου

Στα ίχνη του πριμιτίφ: η συνάντηση των μοντέρνων καλλιτεχνών με τα κυκλαδικά ειδώλια

68

Χριστίνα Τσαγκάλια

Όψεις της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας στη ζωγραφική των Giorgio de Chirico και Σαράντη Καραβούζη

84

Δήμητρα Τσαγκάρη

Τα αρχαία νομίσματα ως πηγή έμπνευσης στη νομισματοκοπία του Νεώτερου Ελληνικού Κράτους

94

Στυλιάνα Γκαλινίκη

Σύγχρονες απεικονίσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου και οι αναφορές τους στην αρχαιότητα: το παρελθόν στη διαπραγμάτευση ζητημάτων του παρόντος

112

III. ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝΤΑΣ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

Ναταλία Καζακίδη & Αθανασία Κυριάκου

Ο διδακτικός ρόλος των αντιγράφων: η περίπτωση του Μουσείου Εκμαγείων του ΑΠΘ

132

Ελευθερία Ακριβοπούλου

Εκμαγεία αρχαίων έργων και μουσειακή πρακτική στη μεσοπολεμική και κατοχική Θεσσαλονίκη

152

Όλγα Πολυχρονοπούλου

Αντιγράφοντας την Προϊστορία: ο τάφος του Αγαμέμνονα στο Τροκαντερό

IV. ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΑ ΚΙΒΔΗΛΑ

166

Τσαγκαράκη Ευαγγελία

Tracing the choices of a modern forger: the case of a Minoan/Mycenaean type gold signet ring at the Archaeological Museum of Thessaloniki

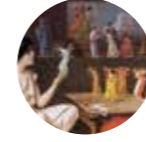
184

Ελένη Πιπέλια

Η εξέλιξη του φαινομένου της «κιβδηλείας» των αρχαιοτήτων στην Ελλάδα. "Si mundus vult decipi, decipiatur"

200

Άννα Μυκονιάτη

Ταναγραίες. Όταν η Τέχνη μιμείται την Τέχνη

212

V. ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝΤΑΣ (Σ)ΤΟ ΠΑΡΟΝ

René Treuil

Η μίμηση του παρόντος. Η Ευρώπη του 1910 ως πρότυπο του πρωτοϊστορικού αιγαιακού κόσμου

221

Βραχυγραφίες όρων και λέξεων - Συνομογραφίες